

LISTEK.

Dokazi za bit božjo. Dr. A. Ušeničnik razpravlja v Času, str. 241 pod naslovom „Na poti k Bogu“ o mojem odgovoru v Zvonu, str. 276, spočetem vsled njegovega zagovora „Knjige o življenju“. Znova mi očita nedoslednost, ker obsojam Kantov fenomenalizem ter obenem „pozivam Kanta za pričo“ proti dokazom o biti božji; saj je „Kantov agnosticizem bistveno združen z njegovim fenomenalizmom“. Ločim Kantovo trditev, da ni dokazov za bit božjo, od njenega utemeljevanja na podlagi fenomenalizma, kateri vodi do agnosticizma. Kantova trditev se da oprostiti — kakor sem že zadnjič omenil in je to dr. U. prezrl — vsakega fenomenalizma in zato tudi nedoslednosti ni. O tem nas prepričajo moderni misleci, ki nikakor niso — fenomenalisti ter se enako kot Kant protivijo dokazom za bit božjo. N. pr. prof. dr. O. von der Pfordten piše v svoji knjigi „Religionsphilosophie“ (1916), str. 132: „Trditev o biti božji je takozvana eksistencialna sodba; take sodbe pa se vse opirajo na intuicijo (vziranje) in bit niti enega predmeta na svetu, kamo-li še Boga, se ne more s silogizmom „dokazati“. Marveč že v premisi tiči, kar zatrjujem. Logičen kalup le ono vsaksebi razloži, a ne pove nič novega“. Torej podoben očitek, kateri zadene ontologični dokaz o biti božji: iz ideje se ustvari realnost. Von der Pfordten uči „konformizem“, kateri je realizmu jako soroden, v svojem glavnem delu „Konformizem“, 3 knjige (1910—13). Enako jasno se izraža rektor A. Rausch, zastopnik dualizma in teizma v „Osnutkih filozofije“ st. 367: „Le napačno je, za te misli (dokazi o biti božji) rabiti ime dokaz.“ In celo nekdanji praški profesor-teolog O. Willmann, ki živi sedaj v pokoju, je izvanredno vnet zagovornik filozofije sv. Tomaža, a vendar priznava v svoji logiki str. 134, da „verske resnice niso čutne, ne racionalne, in po svoji vsebini ne predmet dokazovanja“. Končno O. Külpe, ki mi služi kot glavna priča. Dr. U. pravi o njem, da Külpe sicer imenuje v „Uvodu v filozofijo“ dokaze za bit božjo „poskuse“, a njegovo glavno, nedovršeno delo „Die Realisierung I“ (1912) še za gotovo ne kaže, „do kakšne jasnosti bi bil prodril glede božjih dokazov“. Delo „Die Realisierung“ si stavi kot svojo glavno zadačo, z razumom na podlagi izkustva v posameznih vedah realnost „staviti“ in določiti. Vse objektivno dognane midschojnosti opira na absolutne substance (kritični realizem), medtem, ko objektivni idealizem vidi končno rešitev v spoznanem redu, a v metodi se oba strinjata. Realist se na koncu realizovanja dokoplje do predmetov samih, a idealist si ustvari le objektivno spoznanje predmetov v pravih pojmi, realist se opira na svojo hipotezo o realnosti, idealist pa na ono v svrhu sestava. A realist Külpe priznava, str. 234, da realnosti (istinosti) niso kratko malo podane količine; ravno nepopolnost našega znanstvenega izsledovanja je vzrok, da leži cilj spoznanja realnosti v neskončnosti. Vsestransko ugotoviti realnosti pač ni mogoče. Izrecno pa Külpe v „Uvodu“ (4. izd., str. 259) poudarja: „S pomočjo resničnega dokaza pa realnosti ni mogoče doseči“. Prepričan sem, da najde dr. U. ta stavek še tudi v svoji 7. izd. l. 1915, kakor nadalje na str. 2. 1, „dokazov za bit božjo ni in jih ne more biti“ in končno str. 259, „Bog more za metafiziko biti le hipoteza, do katere nas dejstva privedejo“, ker

namreč Bog ni s pravim dokazom dosegljiv. Sicer pa namerava učenec Külpejev, A. Messer, dovršiti delo Külpejevo iz njegove zapuščine, ki nas bo pomirilo glede „jasnosti“ dokazov za bit božjo. Pa tudi Messer že pravi v svoji „Sodobni filozofiji“ str. 123, da induktivna metafizika porablja rezultate posameznih ved ter jih zaključuje; a ona ostane še v višji meri kakor posamezne vede v svojih nastavkih — hipotetična. Zato je pravo filozofsko razmišljanje znanstveno do tedaj, dokler ne pretirava, z večjo gotovostjo zatrjuje, kakor se more utemeljiti. Pa še nekaj mi je pripomniti glede Külpeja. V njegovem „Uvodu“ ni nikjer najti imena Bergson, čeprav je imenovan že leta 1888 izdal prvo svoje delo, da še celo se Külpe norčuje v svoji „Sodobni filozofiji v Nemčiji“ (1914) iz intuicije, katero primerja s „tihotapskim“ blagom. Ali nedvomno je, da filozofska kriza dandanes ne kaže samo ene fronte: tu realizem, tam idealizem, ampak tudi drugo: tu racijalizem, tam irracijalizem. Külpe je racijalist (intelektualist), oziroma imenuje svoj sestav „neoracijalizem“, ker ne stavi vsako mišljenje svoje realnosti, vsaka izkušnja ne vodi do realnosti, torej utesnjuje mišljenje kakor izkustvo. A Külpe noče in ž njim tudi Messer ne, priznati vrednosti intuicije za filozofsko razrešitev problemov. Bergson, učitelj irracijalizma (antiintelektualizma) in intuicionizma pa poudarja vrednost intuicije, da . . . posebno bistvo življenja in Boga je mogoče le uzreti. Bergson pa ni osamljen; sorodni po duhu so mu James, Papini, Chiapelli. Eucken, Joll. Da, celo kritični logičar Hunerl pravi: „Smo preveč voljni, posredne metode precenjevati in vrednost neposrednega dožemanja prezirati. A ravno v bistvu filozofije je, v kolikor teži za zadnjim početkom, da se njeno znanstveno delo giblje v področju intuicije.“ Bergson se protivi pretiranemu racionalizmu, ki hoče svet le s stališča resnice motriti. Že v psihologiji priznava večina in celo Messer, da duševni dožitki vsled nestanovitnosti v istini drugače izgledajo, kakor jih v obče popisujemo. Problem samodejnosti nudi hladnemu razumu nepremagljive ovire. Zato trdim, da Külpe s svojim sicer prenovljenim racijalizmom ne more povoljno v vsem obsegu razrešiti problema realizovanja (obistinjenja). Da drugi moderni misleci kakor Paulsen, Wundt, Ebbinghans, Heyneans i. t. d. ugovarjajo dokazom o biti božji, je vobče znano. Kaj je torej s temi dokazi? Pravi dokazi ne morejo biti, ker niso logično nujni in obvezni. Nobenega ateista ž njim ne moreš prepričati. Pač pa so dragocene misli, ki po svoje vodijo in vabijo k Bogu, da celo, če prezremo razne nedostatnosti v njih, so dokazi — problematične vrednosti. Jasno izpoveda Nastorp: „Ne dokazujem, česar ni mogoče izpodbijati“.

Dr. Simon Dolar.

V samoobrambo! Dr. Fr. Ušeničnik piše v „Času“ str. 244, pod napisom „H kritiki o Bežkovem vzgojeslovju,“: „Kritika „Zvona“ in „Slovana“ je zopet pokazala žalostno dejstvo, da so med vzgojitelji naše mladine tudi možje z izrazito nekrščanskimi vzgojnimi načeli. Boré se zoper versko vzgojo in oznanjajo moralo brez vere in brez Boga, in to v sedanjih tako silno resnih časih . . . Recimo, da bi se naše ljudstvo res poprijelo morale brez božje sankcije. Kaj potem? . . . In potem — bo za naš majhni narod lahko dognati leto, v katerem bo grobar kopal grob zadnjemu Slovincu.“ Ker sem kritiko v Zvonu sam pisal, me zadene očitek. Trdil sem in še trdim, da je pravda nezavisna od vere, nasproti dr. A. U. in dr. Fr. U. Pravda ni nikdar le „etiketa brez božjega elementa“. Ona je samostojen pojav našega duševnega žitja, naj se še tako tesno in vsestransko prepleta s to ali ono vero. Celó sv. Tomaž priznava upravičenost Platonove trditve, da je dejanje Bogu dopadljivo, ker je pravno, ni pa pravno, ker je Bogu dopadljivo.